Яків Файтельсон: зменшення частки єврейського населення в Ізраїлі — не привід для паніки

Яків Файтельсон

Частка єврейського населення в Ізраїлі вперше в історії впала нижче 74%, — повідомив нещодавно Ізраїльський центр імміграційної політики (IPC). Чи відображає ця ситуація довгострокові тенденції або мова йде про роздуту сенсацію — в інтерв’ю з відомим демографом Яковом Файтельсоном.

— Пророкувати Ізраїлю демографічний апокаліпсис почали не вчора, — говорить Яков. — Досить згадати професора, одного із засновників Хайфського університету Арнона Софера. Ось лише кілька заголовків, які цитують його заяви: «У 2000 році — Ізраїль не єврейський» («Едіот Ахронот», 06.07.1987); «Через 20 років ми будемо благати про автономію для євреїв» («Едіот Ахронот», 02.08.1988); «Професор Софер не дає Ізраїлю більш ніж 15 років існування» («Маарів», 15.02.2002).

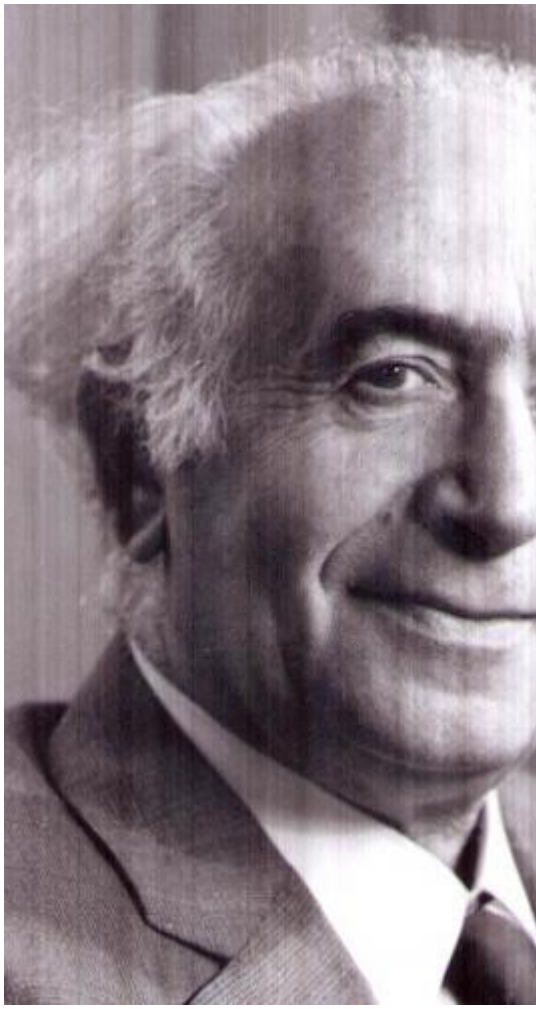
— І він був далеко не першим серйозним вченим, який помилився у своїх розрахунках.

— Звісно. Досить згадати без перебільшення великого історика Шимона Дубнова, який приблизно 120 років тому назвав сіоністський проєкт месіанською маячнею, заявивши, що, у кращому випадку «...на початку XXI століття півмільйона наших братів виявиться на нашій прадавній батьківщині». Подальше — відомо. Півмільйона євреїв в Ерец Ісраель жили в 1941 році, коли професор Дубнов загинув від руки свого учня — офіцера СС — у ризькому гето.

Інший демографічний прогноз. Листопад 1944 року, секретна записка професора Роберто Бакі керівництву ішува з аналізом демографічної ситуації. Згідно з найпесимістичнішим сценарієм професора, у 2001 році в Палестині від моря до Йордану будуть проживати 563 тисячі євреїв (що майже співпало з оцінкою Дубнова!) і 5,9 млн арабів, а при найбільш сприятливому розвитку ситуації — 2,25 млн євреїв і 4,4 млн арабів.

Шимон Дубнов, кінець XIX століття

Професор Роберто Бакі, 1980-т

У реальності на початок нинішнього століття в Ізраїлі налічувалося 5 млн євреїв. Зазначу, що проректор Єврейського університету, лауреат Премії Ізраїлю Бакі — не дрібний політичний шулер, а основоположник ізраїльської демографії та засновник нашого Центрального статистичного бюро.

— Не будемо забувати, що нинішня ситуація багато в чому стала результатом кількох масштабних хвиль алії, але ваш оптимізм, наскільки я розумію, ґрунтується головним чином на високому природному прирості єврейського населення й низькому — арабського...

— Понад 100 років алія залишалася основним фактором, який перетворив євреїв із незначної меншості в абсолютну більшість в Ерец Ісраель. Навіть незважаючи на те, що арабська народжуваність значно перевищувала єврейську. Водночас ще в 1987-му, представляючи свій перший прогноз прем'єр-міністру Шаміру, я підкреслював, що арабський світ вступає в смугу демографічного переходу (швидке зниження народжуваності і смертності на першому етапі, з подальшим зменшенням народжуваності та зростанням смертності, в результаті чого відтворення населення зводиться до простого заміщення поколінь, — прим. ред.).

Мер Арієля Яків Файтельсон вітає прем'єр-міністра Ізраїлю Іцхака Шаміра, 1980-ті

На наших очах відбулася демографічна революція, унаслідок якої єврейська народжуваність перевищила арабську, і цей чинник став вирішальним для співвідношення єврейського та арабського населення.

У статті 1988 року, яка була опублікована в Jerusalem Post, я прогнозував, що в першому десятилітті XXI століття природний приріст арабів знизиться в результаті модернізації й поліпшення рівня освіти, а у євреїв він трохи зросте. І дійсно, у євреїв він склав 1,3% в 1988 році і 1,4% у 2020-му, а в арабів — 2,9% і 1,9% відповідно. Я припускав, що арабська та єврейська народжуваність співпадуть у 2017 — 2020 рр., але це сталося навіть раніше, уже у 2015-му.

Сумарний коефіцієнт народжуваності (СКН) в арабського населення зменшився з 4,40 дитини на жінку в 1998 році до 3,13 у 2015-му, тоді як у євреїв він виріс з 2,67 до 3,13. Ось таким своєрідним способом араби «наздогнали» євреїв, спускаючись вниз демографічними сходами, коли євреї рухалися ними вгору. Як визначив цю тенденцію д-р Юсеф Курбадж із Французького національного інституту демографічних досліджень (INED): «Єврейська фертильність залишається високою і, що ще більше спантеличує, вона постійно зростає. Палестинська і єврейська фертильності рухаються в протилежних напрямках».

У 2018 році СКН євреїв становив 3,17, а в ізраїльських арабів — 3,04 дитини на жінку. Просто автори апокаліптичних прогнозів не врахували динамічні зміни, які переживають різня групи населення.

Сучасне пологове відділення «Бікур холім», Єрусалим

Нинішня тенденція чітко вказує на те, що арабське населення є «старіючим суспільством», причому, старіє воно майже в 4 рази швидше, ніж єврейське. І це не дивно, оскільки після арабського демографічного вибуху (1950 — 1964 рр.) арабські бебі-бумери вступають сьогодні в пенсійний вік. Відповідно, це призводить до хвилі природної смертності, значно вищої, ніж пару десятиліть назад.

— І, тим не менш, араби залишаються найбільш швидкозростаючим сектором в Ізраїлі. Темпи зростання єврейського населення складають 1,6% на рік, в арабських співгромадян цей показник досягає 2,3%. Не в останню чергу тому, що єврейська народжуваність, досягши піку у 2015 — 2017 рр,. стала трохи знижуватися, а фертильність мусульманок, навпаки, зросла до 3,37 дитини на одну жінку.

— Не зовсім так, оскільки приріст арабського населення у 2020 році склав 1,9% — це найнижчий показник за всю історію. СКН у євреїв дійсно знизився до 3,09 дитини на жінку, але в арабів (всіх конфесій) він ще нижче — 2,98. У мусульман він опустився до 3,16 дітей на жінку — це теж історичний антирекорд. Водночас у сабр, які складають 76% всього єврейського населення, він виріс до 3,27 дітей на жінку — найвищий показник за всі часи.

Демографічні тенденції визначаються даними не за один-два роки, а динамікою упродовж двох поколінь. Завдяки арабському бебі-буму в 1950-ті, цей сектор населення старіє сьогодні набагато швидше за єврейський. Медіанний вік у арабів зростає майже утричі швидше, ніж у євреїв. За останні 20 років чисельність групи 75+ зросла в мусульманському секторі майже в 3 рази.

Водночас, унаслідок зменшення мусульманської народжуваності, частка дітей 5-14 років (які в найближчі 5-15 років вступлять у дітородний вік) — зменшилась на 16,6%, у той час як у євреїв вона виросла на 5,4%. Усе це дає змогу прогнозувати, що в середньостроковій перспективі частка єврейського населення в Ізраїлі збільшиться, досягнувши показників початку XXI століття. Відбудеться це приблизно у 2030 році, причому мова йде про природний процес. До речі, якщо ще 20 років тому я був наодинці серед демографів, то у своєму останньому прогнозі ЦСБ прийшло до аналогічного висновку.

— Є ще один фактор, який часто вислизає від уваги обивателя. Якщо частка єврейського населення становить, згідно з даними ЦСБ, трохи менше 74%, а арабського — приблизно 21%, виникає питання: куди пропали ще 5% громадян Ізраїлю? І до якої громади вони себе відносять?

— Ви говорите про категорії «інші», які складаються, переважно, з членів єврейських сімей, які не є євреями за Галахою. Іншими словами, ми маємо справу з чоловіками, дружинами й дітьми репатріантів з країн колишнього СРСР — ізраїльтянами, які є куди ближчими до єврейської більшості, ніж до арабської громади. Навіть сьогодні частка «розширеного єврейського населення» в державі Ізраїль наближається до 79% — і це явно не привід впадати в паніку. За прогнозом ЦСБ, без урахування алії, до 2065 року частка цієї групи в населенні Ізраїлю досягне 81%. За моїми ж розрахунками, якщо рівень алії залишиться таким же, як упродовж останніх 20 років, частка євреїв перевищить 84%.

Бесіду вів Михайло Гольд